

[B] **HOE LEES IK HET? KLASSIEKE ESSAYS
VAN WIEL KUSTERS**

Samen met collega's als Hugo Brems en Jaap Goedegebuure behoort Wiel Kusters (*1947) – sinds kort emeritus van de Universiteit Maastricht – tot een generatie hoogleraren in de letterkunde die niet alleen hun inzichten meedelen in wetenschappelijke publicaties voor vakgenoten, maar ook op gezette tijden hun kritieken en essays bundelen in boekvorm. Al zijn er ook jongere academici die dat doen, het is de laatste tijd wel minder vanzelfsprekend geworden. Dat heeft te maken met de gewijzigde universitaire publicatiecultuur, maar allicht ook met een afgenomen belangstelling van literaire uitgeverijen voor het altijd al moeilijk te slijten genre van het essay.

Het is dan ook vreemd dat Athenaeum – Polak & Van Gennep de publicatie van Kusters' laatste essaybundel *Dit nog, ook dit* in de flaptekst verantwoordt door te stellen dat voor "langere interpreterende stukken over verhalen en gedichten [...] in kranten en tijdschriften steeds minder ruimte bestaat". Dit mag gelden voor sommige kranten, voor de tijdschriften geldt het zeker niet. Het bijzondere lijkt dus vooral dat Athenaeum de essays van Kusters een tweede gisting gunt door ze te bundelen. Van de negentien in *Dit nog, ook dit* verzamelde opstellen is blijkens de aantekeningen achterin namelijk ruim de helft oorspronkelijk verschenen in een tijdschrift. Die bladen bestrijken bovendien een breed spectrum, van het *Bericht aan de vrienden van de Jan Campertstichting* via *Dietsche Warande en Belfort* en *Armada* tot het *Tijdschrift voor geneeskunde en ethiek*.

Op het eerste gezicht lijkt de titel *Dit nog, ook dit* te wijzen op een vrij willekeurige opsomming, terwijl ook de uiterst algemene ondertitel *Essays over poëzie en proza* kan doen vermoeden dat het om een losse verzameling van stukken gaat die toevallig verschenen binnen hetzelfde tijdsbestek (de periode 1993-2009). Toch is niets minder waar. Hoewel Kusters dat niet expliciet toelicht, heeft hij wel degelijk een weloverwogen keuze gemaakt uit zijn essayistische productie van de genoemde periode. Dat blijkt allereerst uit de onderwerpen van de essays. De meeste stukken behandelen klassieke

auteurs uit de moderne letterkunde: Bloem, Nijhoff, Elsschot, Vasalis, Kouwenaar, Hermans en Boon, bijvoorbeeld, maar ook Poe en Auden. Van die schrijvers worden, en ook dat creëert samenhang, vaak individuele teksten besproken waarbij bijzondere aandacht uitgaat naar relaties tussen literatuur en wetenschap, een van de domeinen waarop Kusters de laatste jaren onderzoek heeft verricht. Daarnaast zijn er enkele essays over bredere thema's, maar ook die zijn opgebouwd als een mozaïek van tekstanalyses, waarbij geregeld minder gecanoniseerde figuren aan bod komen naast de grote namen uit de Nederlandse en Europese literatuur.

De coherentie van de bundel komt niet in de laatste plaats tot stand doordat Kusters' essays onnadrukkelijk getuigen van een welbepaalde opvatting over literatuur en literatuurbeschuwing. Een belangrijke grondslag daarvan is de overtuiging dat literaire teksten de taal op een specifieke, pregnante wijze hanteren. Daaruit komt ook de opgave voort die de essayist zichzelf stelt: te pogen om dat literaire taalgebruik zo precies mogelijk te analyseren en aan elk detail ervan zijn maximale betekenis toe te kennen. Op een wat specifiekere niveau blijkt uit veel van de opstellen de opvatting dat die betekenis van literatuur voor een belangrijk deel wordt uitgemaakt door de manier waarop ze op zichzelf reflecteert. Of bekeken vanuit het standpunt van de lezer: dat het van belang is om literaire teksten ook poëticaal te interpreteren, als uitspraken over de aard en de functie van de literatuur zelf. In al deze opzichten toont Kusters zich een trotse erfgenaam van de manier van lezen die in de jaren zestig door het tijdschrift *Merlyn* werd gepopulariseerd en die in brede kring navolging heeft gevonden. Niet voor niets was de promotor van zijn proefschrift over Kouwenaar de Utrechtse neerlandicus A.L. Sötemann, een meester van de tekstgerichte literatuurbeschuwing, en draagt hij zijn essay over Jan Hanlo op aan *Merlyn*-redacteur, essayist en hoogleraar Kees Fens, van wie hij op dit moment ook een biografie voorbereidt.

Net als zijn leermeesters hanteert Kusters de op tekst en poëtica gerichte leeswijze op een ondogmatische manier. Hij heeft het over de "al te gemakkelijke en weinig secure tegenstelling tussen 'vorm' en 'vent'" en toont zich nieuwsgierig naar "de

betekenisvolle, maar uiterst lastig te achterhalen samenhang van dichterschap en leven". De relatie tussen poëtica en lichamelijke – inclusief ziekte en erotiek – is dan ook een terugkerend thema in *Dit nog, ook dit*. Lichamelijke ervaringen kunnen soms als een vorm van schrijven worden gezien, terwijl de schrijver omgekeerd haast fysiek aanwezig kan blijken in zijn gedichten of verhalen.

Op dezelfde wijze doordringt de persoonlijkheid van de essayist diens beschouwingen. Niet overall stelt Kusters het zo expliciet als bij het begin van zijn essay over het "wonderlijke kleine Bijbelboek" Jona, maar in feite is dit de vraag die al zijn opstellen stut: "Hoe lees ik het?" Elk woord in die zin kan, afhankelijk van het specifieke geval, de nadruk krijgen, maar het "ik" blijft nooit buiten beeld. Kusters excelleert in de nauwgezette analyse van *the words on the page*, maar vult die – mede geïnspireerd door zijn eigen dichterschap? – doorlopend aan met een visie op de (mogelijke) opvattingen en overwegingen van de besproken auteurs en op hun oeuvres. Bij zijn eigen lezing van de teksten gaat hij persoonlijke invallen en associaties niet uit de weg, wat blijkt uit wendingen als "naar ik aanneem", "denk ik erbij", "ik ben geneigd", "ik durf het zonder twijfel zeggen", "als ik het goed zie" enzovoort. Kusters' beschouwing over het lange gedicht *Charme* van Huub Beurskens begint zelfs met een autobiografische passage waarin hij beschrijft hoe hij als tiener kennismakte met Bertus Aafjes' *Een voetreis naar Rome*. De combinatie van die persoonlijke inslag met gedegen tekstanalyse leidt tot inventieve en vaak verrassende interpretaties van soms overbekende teksten, zoals Audens populaire gedicht 'Funeral Blues'.

Al stelt Kusters klassieke teksten en auteurs in een nieuw licht, op de achtergrond blijft voortdurend de overtuiging aanwezig dat er een canon bestaat waarvan de waarde – tenminste voor een bepaald lezerspubliek – buiten kijf staat, en waarvan bij dat publiek (de *Ons Erfdeel*-lezer, zeg maar) ook een zekere basiskennis verondersteld mag worden. Toch wordt die gedachte niet meer vanzelfsprekend gedeeld of zelfs herkend in het eigentijdse literaire klimaat. Van een essayist die, bijvoorbeeld blijkens zijn blog *Brieven uit Mosanje*, zo intens (en occasioneel: polemisch) betrokken is bij de literaire actualiteit, was het interessant geweest te horen hoe

hij zijn eigen beschouwende praktijk in verhouding daartoe ziet. In *Dit nog, ook dit* blijft zo'n visie vooralsnog alleen impliciet aanwezig.

De titel van *Dit nog, ook dit* is ook die van Kusters' essay over het gedicht 'Gij zonne sta stil' van Willem Frederik Hermans, waar het luidt: "Dit nog, ook dit. Na dertien maanden droogte." Naar aanleiding van dat vers merkt Kusters op: "het 'nog', het voorbije dat niet voorbijgegaan is, valt samen (alsof er een =-teken tussen staat) met het volgende moment dat niet volgt." Die "sensatie van tijdeloosheid" kenmerkt ook gedeeltelijk Kusters' omgang met de literaire traditie. Dankzij zijn indrukwekkende belezenheid komt gelijktijdig met de teksten die hij belicht een weids literair- en cultuurhistorisch panorama in beeld. Zo passeren in Kusters' opstel over de naoorlogse impact van Nijhoff (om slechts één voorbeeld te noemen) niet alleen Rodenko, Kouwenaar en Kellendonk, maar ook Baudelaire, Eliot, Hooft en Vondel de revue (naast vele anderen). "Soms maakt een gedicht andere verzen wakker. En via de lezer praten ze met elkaar", zegt Kusters. Wie aan dat gesprek wil deelnemen, vindt in deze essays talloze aanknopingspunten.

KOEN RYMENANTS

WIEL KUSTERS, *Dit nog, ook dit. Essays over poëzie en proza*, Athenaeum – Polak & Van Genneep, Amsterdam, 2012, 215 p.